

KIRUNA KOMMUN

Beslutad av KUN 2018-09-20

Senast reviderad 2024-05-22

Handlingsplan för språk- läs- och skrivutveckling i förskola och skola

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
2. Syfte	3
3. Språk- läs- och skrivutvecklingens progression	4
3.1 Förskola	4
3.2 Förskoleklass	4
3.3 Årskurs 1-3	4
3.4 Årskurser 4-9	5
4. Modersmålsundervisning och studiehandledning	6
4.1 Transspråkande	6
5. Observation, kartläggning och analys	6
6. Översikt av handlingsplanen	7
7. Implementering och uppföljning av handlingsplanen	8
8. Handlingsplan språk-, läs- och skrivutveckling i förskola och skola	9
Förskola	9
Förskoleklass	10
Fritidshem	11
Årskurs 1	12
Årskurs 2	13
Årskurs 3	14
Årskurs 4	15
Årskurs 5-6	16
Årskurs 7-9	17
9. Förteckning bilagor	18
10. Litteraturtips	19
11. Länksamling	19

1. Inledning

Ett rikt och välutvecklat språk är både en förutsättning och ett redskap för läs- och skrivutvecklingen. Språket utvecklas genom att det används, därför behöver barn tidigt involveras i ett språkligt sammanhang där de aktivt uppmuntras att själva använda språket, att lyssna, tala och förstå.

Det krävs både undervisning och stimulans för att ta steget från det talade språket till skriftspråket. Forskning visar att strukturerad fonologisk träning i lekfulla former spelar en viktig roll för den framtida läs- och skrivförmågan. Under förskoleåren utvecklar barnen sin medvetenhet om språkets uppbyggnad som ligger till grund för den kommande läs- och skrivutvecklingen.

Tidigt stöd i form av explicit undervisning, det vill säga en undervisning som synliggör språket och språkets delar, är bra för alla barn, men det är av särskilt stor vikt för barn som är i riskzonen för att utveckla läs- och skrivsvårigheter. Därför är det viktigt att förskola och skola skapar förutsättningar som erbjuder en språk-, läs- och skrivstimulerande undervisning för alla barn och elever. Ett systematiskt främjande och förebyggande arbete, både i förskola och skola, är avgörande för barns och elevers möjligheter att lyckas oavsett tidigare skriftspråkliga erfarenheter och individuella förutsättningar.

Forskning visar att kommunikativ och flerstämmig undervisning där fokus riktas på språkets innebörd i alla ämnen, med ett rikt utbud av olika sorters texter och information från många multimodala källor, exempelvis skriftliga, bild- och/eller ljudbaserade eller grafiska, är gynnsam för alla barn och elever. Språk-, läs- och skrivundervisningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Det är alla pedagogers ansvar att arbeta språkutvecklande i skolans alla ämnen. Det språkutvecklande arbetet med olika kommunikativa uttrycksformer sträcker sig från förskolan och under hela skolgången.

2. Syfte

Handlingsplanen syftar till att stödja förskolors och skolors arbete kring barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling genom att:

- Ge alla barn och elever goda förutsättningar för tidig språk-, läs- och skrivutveckling samt främja fortsatt läs- och skrivutveckling.
- Skapa kommungemensamma rutiner för att uppmärksamma och följa barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling på ett likvärdigt och systematiskt sätt.
- Medvetandegöra det främjande och förebyggande arbetet samt de tidiga insatsernas betydelse för en framgångsrik språk-, läs- och skrivutveckling.

Språk-, läs- och skrivplanen är en gemensam grund för Kirunas kommunala förskolor och grundskolors språk-, läs- och skrivundervisning. Handlingsplanen ingår i den ordinarie verksamheten och det finns utrymme för varje enskild förskola/skola att lägga till egna arbetsrutiner eller screening utifrån lokala behov.

3. Språk-, läs- och skrivutvecklingens progression

Främjande och förebyggande arbete

Genom att förskolor och skolor systematiskt arbetar främjande och förebyggande ökar förutsättningarna för barn och elever att utveckla förmågor att uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper. Språk-, läs- och skrivarbetet behöver således genomsyra all undervisning i förskola och skola. Att skapa lärmiljöer där barn och elever möter en målmedveten och strukturerad språklig stimulans som inte begränsas till vissa isolerade arbetsmoment.

3.1 Förskola

Barns språk utvecklas i samspel med andra och under lekfulla och meningsfulla former. Studier visar att tidig språklig stimulans i form av språkligt samspel, högläsning och berättande inverkar både på tiden för barns lässtart och på deras framtida läsutveckling.

I förskolan och fortsatt skolgång är det av stor vikt att stimulera verbal och social kommunikation (pragmatik), språkförståelse (semantik), bygga upp ord- och begreppsförråd, uttal (fonologi) och grammatik. Uppmuntra barnen att prata om böcker genom text- och boksamtal, främja fonologisk och fonemisk medvetenhet, utveckla skriftspråklig kompetens samt bokstavskänedom.

Barnen ska, utöver den verbala kommunikationen, även få möjlighet att kommunicera, reflektera och skapa berättelser genom olika estetiska uttrycksformer, till exempel bild, form, rörelse, musik och lek.

Många barn i förskolan intresserar sig tidigt för symboler, bokstäver och ljud och det är viktigt att ta vara på denna nyfikenhet. Utan att egentligen kunna läsa lär sig många barn mycket om skriftens konventioner såsom läsriktning och namn på bokstäver. De tar även ofta in skriftspråket i sina lekar.

Barnen börjar så smått kunna skifta fokus från ordets innehåll till dess form i det som kallas språklig eller fonologisk medvetenhet. Detta är en förmåga som intimt hänger ihop med den första läs- och skrivinläringen. De barn som har svårt för detta behöver extra stimulans för att vara rustade för den kommande skolstarten.

3.2 Förskoleklass

I förskoleklassen behöver alla barn dagligen möta språk- och skriftspråksutvecklande undervisning och aktiviteter. Detta görs genom ett medvetet arbete med ord- och textförståelse, förförståelse, högläsning, textsamtal, språklekar och fonologisk/fonemisk medvetenhet som genomsyrar hela vardagen och som tar sin utgångspunkt i elevernas nyfikenhet, erfarenheter och olika förutsättningar.

Elevernas intresse för läsning och skrivning behöver utmanas genom en språk- och kunskapsutvecklande lärmiljö som stimulerar förmågan att kommunicera med tal- och skriftspråk samt andra estetiska uttrycksformer.

3.3 Årskurser 1–3

Det är viktigt att eleverna vid skolstart så snart som möjligt uppnår en **god avkodningsförmåga**, dvs kunna använda både **fonologisk** och **ortografisk** läsning på ett flexibelt och

säkert sätt. Detta ställer krav på lärares kunskap om olika läsinlärningsmetoder, läsförståelsestrategier och förmåga att se vad varje elev behöver.

Lärares kunskaper i hur man undervisar nybörjarläsaren på ett effektivt och varierat sätt kan vara avgörande för hur det går för den enskilde eleven och då i synnerhet för elever i riskzonen för läs- och skrivsvårigheter. Det är viktigt att lärare behärskar flera metoder och strategier för att kunna vara flexibel utifrån elevernas behov av förförståelse, stöd och utmaning.

I läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 22, framförs att undervisningen ska stimulera elevernas intresse för att läsa och skriva. Eleverna ska ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur man formulerar egna åsikter och tankar i olika slags texter och genom skilda medier. Vidare ska eleverna ges möjlighet att kommunicera i digitala miljöer med interaktiva och föränderliga texter samt stimuleras till att uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer. Enligt skollagen ska elever ha tillgång till de lärverktyg som behövs för en tidsenlig utbildning.

3.4 Årskurser 4–9

Språk-, text- och läsförståelse samt ord- och begreppsförråd utvecklas bland annat genom att eleverna möter en variation av texttyper som bearbetas både enskilt och tillsammans. Olika texttyper kan till exempel vara tryckta texter, ljud/talböcker, film, bild och andra estetiska uttrycksformer. Elevers läsförståelse är beroende av en aktiv undervisning kring läsförståelsestrategier. Syftet är att utveckla förmågan att reflektera över och förstå det lästa.

Med god läsförståelse menas att både kunna **läsa som avkoppling, att läsa med kritisk urskiljning samt att inhämta information ur olika slags texter**, vilket kursplanen i svenska uttrycker ska gälla för alla elever. Läsförståelse betraktas idag inte enbart som en kognitiv process: även läsarens ansträngning och motivation anses påverka läsförståelsen, likaså graden av engagemang. Ett av det pedagogiska uppdraget är att väcka elevernas läsengagemang, motivation samt ge dem strategier, så att de både läser för att lära sig och för att få upplevelser genom läsningen.

Eleverna utvecklar sina texter mer och mer. De skriver för att berätta, beskriva, instruera samt att förklara. De kan ofta bearbeta sina texter på egen hand såväl som med input och respons från andra. Textproduktion involverar många fler modaliteter än endast det skriva ordet. Eleverna behöver bli väl förtrogna kring användande av flera olika texttyper i enlighet med det vidgade textbegreppet.

De flesta elever klarar av att avkoda med flyt när de når åk 4. Likväl kommer ett antal barn även med bästa möjliga pedagogik att ha svårt att nå tillfredsställande läsförmåga. För dem är kompensatoriska insatser nödvändiga. Kompensation handlar i detta avseende om digitala verktyg som stödjer eller ersätter avkodning och skrivande, till exempel genom funktioner som text till tal, talsyntes, tal till text eller taligenkänning, eller genom inlästa böcker. Verktygen gör det möjligt att delta i undervisningen på ett mer likvärdigt sätt, genom ökad delaktighet och inkludering, tillgänglighet samt självständighet ur ett språk- och kunskapsutvecklande perspektiv.

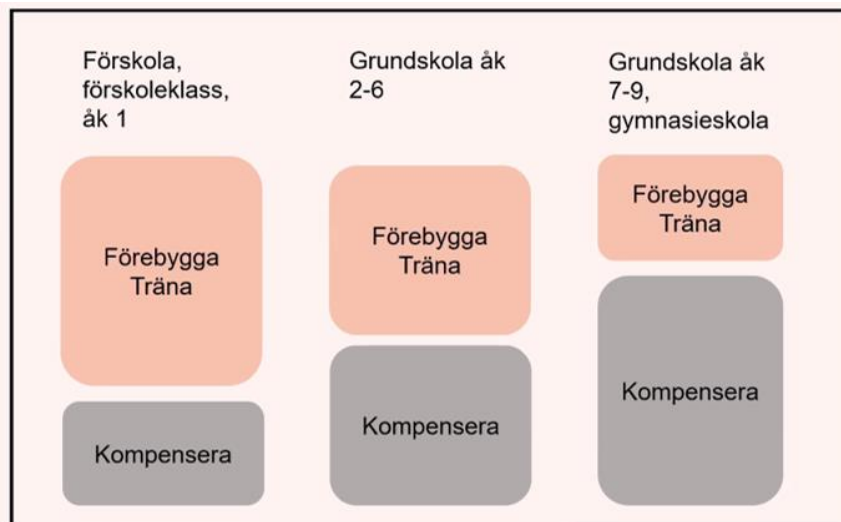

Bild 1. Balansgången mellan fortsatt träning och kompensation för läs- och skrivsvårigheter ju äldre eleven blir, Idor Svensson.

4. Modersmålsundervisning och studiehandledning

Flerspråkiga barn i förskolan och förskoleklassen ska ha möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. Elever i grundskolan och anpassad grundskola har om vissa förutsättningar är uppfyllda rätt till modersmålsundervisning. Modersmålsundervisningen ger eleven möjligheter att bevara och utveckla sitt modersmål, och den kan därmed vara ett stöd för att bevara och utveckla elevers flerspråkighet och flerspråkiga identitet. Att få tillfälle att använda alla sina språkliga resurser i skolan har en positiv inverkan på elevernas identitetsutveckling, vilket i sin tur påverkar möjligheter till framgångsrik kunskapsutveckling. Studiehandledning på modersmålet eller i sitt starkaste skolspråk möjliggör för eleven att använda en större del av sin språkliga repertoar i lärandet, än om undervisningen erbjuds främst på svenska.

4.1 Transspråkande

En annan framgångsfaktor är när pedagoger använder barnens och elevernas flerspråkighet som resurs i undervisningen, s.k. transspråkande. Transspråkande stödjer flerspråkiga elever att använda fler än ett språk i klassrummet. Som process underlättar transspråkande barn och elevers språk- och kunskapsutveckling på svenska, samtidigt som det även sker utveckling av andra språk. Modersmålet har stor betydelse för barnets identitet och självkänsla. Det är grunden för barnets förmåga till inlärning och barnet lär sig sitt andraspråk och andra ämnen lättare om modersmålet utvecklas.

Eleverna bör också ges möjlighet att utveckla språk- och ämneskunskaper parallellt och kunna skilja mellan vardagsspråk och skolspråk. Under sin skolgång ska eleven lära sig att gå från det relativt vardagliga språket och vardagsnära kunskap mot det abstrakta, tekniska och opersonliga skolspråket som dessutom till stor del ser olika ut i olika skolämnen.

5. Observation, kartläggning och analys

Förutom informella observationer, som görs kontinuerligt i den pedagogiska verksamheten, är det av vikt med formella och systematiska **observationer, kartläggningar och analyser** av

barns och elevers språk-, läs- och skrivutveckling. Det ger underlag för att bättre kunna främja barn och elevers lärande och utveckling genom att utveckla undervisningen och anpassa verksamheten utifrån barnens förutsättningar och behov. Det skapar förståelse för gruppens och enskilda barns lärbehov, dvs. att tidigt upptäcka elever i behov av extra anpassningar och elever som behöver utmanas samt för att se hur elevernas läsutveckling förhåller sig generellt till elever i samma ålder.

För elever som får lägre resultat vid screening fordras en noggrannare kartläggning av hens språk-, läs- och skrivförmåga. Med ändamål att ge eleven andra förutsättningar till lärande, välbefinnande och måloppfyllelse. En pedagogisk läs- och skrivutredning görs när insatserna av god läs- och skrivundervisning inte ger förväntade resultat. Att kunna ta till sig undervisningen och den kunskap som ges är grunden till en lyckad skolgång och det fortsatta lärandet.

6. Översikt av handlingsplanen

Disponering av handlingsplanen utgår från fyra rubriker: *Främjande arbete i stimulerande lärmiljö*, *Observation och analys/Kartläggning/screening*, *Vem* samt *Undanröja hinder/åtgärder*. Alla delar är lika viktiga och löper som en röd tråd från förskolan och igenom hela grundskolan. Det pedagogiska arbetet startar alltid med det *främjande arbetet* som följs av observation, kartläggning och analys. Ett systematiskt och strukturerat främjande och förebyggande språk-, läs- och skrivarbetet bidrar till färre pedagogiska åtgärder under den sista rubriken *Undanröja hinder för utveckling/åtgärder*.

Främjande arbete i stimulerande lärmiljö:

- Läsa och skriva
- Tala, lyssna och samtala
- Språkbruk
- Digitala verktyg
- Barn/elever med annat modersmål

Rubriker och innehåll är i huvudsak tagna ur läroplanerna och tydliggör hur arbetet i förskolan och grundskolan sammanlänkas.

Kartläggning/screening

En kartläggning/screening är ett redskap som främjar en mer likvärdig och mindre godtycklig bedömning. Det är viktigt att veta vad syftet är med en kartläggning/screening, vad det är som ska bedömas och analyseras. Efter att resultatet är analyserat följer det viktigaste arbetet med hur skolan ska organisera och strukturera sin verksamhet på skolenhets-, grupp- och individnivå, dvs. hur undervisningen ska utformas och utvecklas för att tillgodose alla elevers behov med avsikt för en ökad kvalitativ och likvärdig utbildning. Den efterföljande analysen av kartläggningsresultaten säkerställer att ingen elev endast blir ett "staninevärde", utan att skolan utgår från en helhetssyn på eleven och hens behov.

De kartläggningar/screeningar som är **obligatoriska** för alla kommunens grundskolor är markerade med **fet** stil. Syftet med obligatorisk kartläggning/screening är dels att över tid kunna följa handlingsplanens effekt i verksamheterna och kommunen men framför allt att säkerställa att alla barn och elever, oavsett vilken förskola/skola de går i, får adekvat förutsättningar som främjar deras lärande och utveckling.

Vem:

Denna rubrik anger vem/vilka som ska genomföra observationer, kartläggningar/screeningar och analyser. Analyser görs med för del tillsammans med specialpedagog/speciallärare.

Undanröja hinder/åtgärder:

Under denna rubrik finns förslag på åtgärder som görs tillsammans med specialpedagog/speciallärare. Det är av vikt att skapa en gemensam förståelse för barnets/elevens språk-, läs- och skrivutveckling och samsyn av observations- och kartläggnings-/screeningsarbetet, vilket ligger tillgrund för det förebyggande arbete i att främja barnets/elevens fortsatta lärande och utveckling.

7. Implementering och uppföljning av handlingsplanen

Handlingsplanen ska ses som allmänna råd och respektive rektor ansvarar för implementeringen av den reviderade handlingsplanen. Rektor kan med fördel genomföra implementeringen tillsammans med berörd specialpedagog/speciallärare.

Utsedd rektorsmentor ansvarar för att introducera nyanställda rektorer om Kiruna kommuns *Handlingsplan språk-, läs- och skrivutveckling i förskola och skola*. Respektive rektor ansvarar i sin tur att implementera handlingsplanen för ny personal på sitt rektorsområde.

Varje höstterminsstart lyfter ansvarig rektor handlingsplanen med sin personal. Arbetet med språk-, läs- och skrivutveckling och resultat från handlingsplanen följs upp kontinuerligt av berörd personal under läsåret och i dialog med ansvarig rektor. I slutet av varje vårtermin ansvarar respektive rektor att en utvärdering av arbetet med handlingsplanen genomförs för det gångna läsåret. Resultat och lärdomar från utvärderingen tar respektive verksamhet och ansvarig rektor med sig till kommande läsår.

8. Handlingsplan språk-, läs- och skrivutveckling i förskola och skola

Förskola Främjande arbete i stimulerande lärmiljö	Observation och analys	Vem	Undanröja hinder/åtgärder
<p><u>Läsa och skriva:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Före Bornholmsmodellen – språklekar i förskolan: Att arbeta med språklekar i syfte att stimulera barns språkliga och fonologiska medvetenhet (se bil. 13). - Att barnen får möta olika sorts texter t.ex. sagor, faktatexter, rim och ramsor samt dikter. - I lekens form visa hur tal och skriftspråk hör ihop. - Att ge varje barn förutsättningar att utveckla intresse för skriftspråk samt förståelse för symboler och hur de används för att förmedla budskap. - Använda digitala verktyg då det tillför något extra för att främja utveckling och lärande. <p><u>Tala, lyssna och samtala:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Uppmuntra, stimulera kommunikation och samspel, genom samtal, lyssnande, lek, musik, rörelse, bild och andra medier. - I sagoberättandet samtala om innehållet och bilderna, för att utveckla textrörlighet, (se bil. 13) - Att lyssna och tolka olika ljud i omgivningen för att senare kunna urskilja olika språkljud. - Att berätta, lyssna på andra, återberätta och skapa berättelser tillsammans med andra, utvecklar meningsbyggnad och fullständiga meningar, syntax, (se bil. 13). - Att barnen får använda olika uttrycksformer. <p><u>Språkbruk:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Att nyttja de dagliga rutinsituationerna för att utveckla barnens ordförråd. - Att arbeta med synonymer för att utveckla ordförståelse och ordförråd samt semantik (se bil.13) - Att höja språknivån genom att medvetet använda nya ord. - Att arbeta med morfologi, (se bil. 13). <p><u>Barn med annat modersmål:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Utvecklar det svenska språket och sitt modersmål i olika sammanhang, genom konkret material, visuellt stöd och förståelse. 	<p>Genom pedagogisk dokumentation följs barnets språkutveckling.</p> <p>Uppmärksamma särskilt de barns språkutveckling som inte har adekvat språkutveckling för barn mellan 3–5 år, på BHT. Detta görs kontinuerligt under läsåret.</p>	<p>Pedagogerna på aktuell avdelningen</p> <p>Pedagoger i samverkan med spec.pedagog</p>	<p>Vid frågor om barns språk-, läs- och skrivutveckling kontakta spec.ped.</p> <p>Vid behov görs en Pedagogisk kartläggning o. handlingsplan. Vid behov uppmanas vårdnadshavare att kontakta landstingets logoped.</p> <p>I utvecklings-samtal med vårdnadshavare samarbeta kring åtgärder som främjar barnets utveckling.</p> <p>Använda AKK i den ordinära verksamheten, (se bil. 12).</p> <p>Se länk: www.sprakenshus.se</p> <p>Vårdnadshavare till barn som har annat modersmål än svenska uppmuntras och ges kunskaper om vikten av att använda sitt modersmål.</p>

Allt detta arbete görs medvetet tillsammans med den vuxne i lekens form.

Förskoleklass Främjande arbete i stimulerande lärmiljö	Kartläggning Screening	Vem	Undanröja hinder/åtgärder
<p><u>Läsa och skriva:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Muntliga övningar i fonemisk medvetenhet, (se bil. 13). - Att barnen får möta många olika sorters texter. - Använd olika lässtrategier för att förstå och tolka text, (se bil. 5–6). - Samtala om varför och när man behöver kunna läsa och skriva. - Att arbeta medvetet och strukturerat med språklekar i syfte att utveckla språklig medvetenhet, med Bornholmsmodellen. - Rätt pennfattning uppmuntras. <p><u>Tala, lyssna och samtala:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Att arbeta med strategier för att berätta och återberätta med röd tråd. - Att arbeta med lyssnade strategier. - Att arbeta med strategier i att utveckla barns språkliga och kommunikativa förmåga. - Att samtala om bokstäver för att förstå skillnaden mellan bokstav, siffra och ord. <p><u>Språkbruk:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Att arbeta med barns ordförråd genom arbete med ord, synonymer och begrepp. - Att arbeta med textrörlighet, (se bil. 13). <p><u>Digitala lärverktyg:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Använda digitala lärverktyg då det tillför ytterligare främjande av språk-, läs- och skrivutvecklingen, (se bil. 11). <p><u>Elever med annat modersmål:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Utveckla kunskap i det svenska språket och sitt modersmål i undervisningen och vardagliga aktiviteter, tex. genom konkret material, visuelltstöd och förförståelse. 	<p>Kartläggning: Hitta språket Bornholms- modellen</p> <p>Komplement: Legilexi Hur låter orden Observation av språk, OAS</p>	<p>Pedagog</p>	<p>Vid frågor om barns språk-, läs- och skrivutveckling kontakta spec.pedagog/ spec.lärare.</p> <p>Situationen för elever som visar låga resultat analyseras tillsammans m. spec.pedagog/ spec.lärare och åtgärder planeras.</p> <p>Extra anpassningar sätts in utifrån identifierade behov. Rektor fattar beslut vid behov av särskilt stöd.</p> <p>Vidare kartläggningar kan vid behov göras av spec.pedagog/ spec.lärare.</p>

Allt detta arbete görs medvetet tillsammans med den vuxne i lekens form.

Fritidshem Främjande arbete i stimulerande lärmiljö	Kartläggning	Vem	Undanröja hinder/åtgärder
<ul style="list-style-type: none"> - Ta tillvara på elevernas intressen och nyfikenhet för att kommunicera med olika språkliga uttrycksformer. - Undervisningen ska sträva efter att skapa möjligheter för elever med ett annat modersmål att använda både svenska och sitt modersmål. - Skapa förutsättningar att kunna tänka, lära och kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften. - Behandla ord och begrepp som uttrycker behov, känslor, kunskaper och åsikter samt hur det kan uppfattas av och påverka en själv och andra. - Samtala om olika typer av texter. - Behandla digitala verktyg och medier för kommunikation, på ett säkert och ansvarsfullt sätt. - Som pedagog visa intresse och uppmuntra till kommunikation och samspel. 	<p>Helhetstänkande utifrån elevernas hela skoldag.</p>	<p>Fritidspedagog /personal på fritids</p>	<p>Vid behov tillgång till AKK (se bil. 12) Samarbete med mentor och spec.pedagog/ spec.lärare</p>

Årskurs 1 Främjande arbete i stimulerande lärmiljö	Kartläggning Screening	Vem	Undanröja hinder/ åtgärder
<p><u>Läsa och skriva</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Att fortsätta arbetet med språklig medvetenhet, med särskild tonvikt på elever i behov av fonologisk medvetenhet med Bornholmsmodellen. - Att arbeta medvetet med elevens förståelse om varför man ska lära sig läsa och skriva. - Att arbeta med alfabetet och alfabetets ordning och koppling grafem-fonem, (se bil. 13). - Daglig läsning och skrivning såväl med som utan digitala lärverktyg - Uppmuntra rätt pennfattning. - Träna på att forma bokstäverna. - Bearbeta olika slags texter genom olika strategier för läsförståelse, läsflyt. - Upprepad läsning för att få automatik, (se bil. 13) <p><u>Tala, lyssna och samtala:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Att medvetet arbeta med olika strategier i läsning och högläsning. - Att medvetet arbeta med språkliga strategier hur man berättar en berättelse, hålla en röd tråd. - Få en förståelse över innehållet både auditivt och visuellt genom att arbeta med lyssnande strategier. - Få ord och begrepp förklarade i förväg. - Resonera utifrån aktuell text och/eller utifrån elevernas egna erfarenheter. <p><u>Språkbruk:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Att medvetet arbeta med ord, begrepp, dess betydelse för att kunna uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. - Att arbeta medvetet för att utveckla språkliga strategier för att minnas och lära. - Att arbeta med morfologi, (se bil. 13) <p><u>Digitala lärverktyg:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Använda digitala lärverktyg för att ytterligare främja språk-, läs- och skrivutvecklingen, (se bil. 11). <p><u>Elever med annat modersmål:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Möjlighet till undervisning i sitt modersmål. 	<p>Kartläggning: God läsutveckling, God skrivutveckling</p> <p>Komplement: Legilexi Nya språket lyfter Begreppsförståelse DLS bas i maj</p> <p>Bedömningsstöd i svenska och svenska som andra språk</p> <p>Screening: Fonolek tidigt ht uppföljning vt t.ex. i maj.</p>	<p>Pedagog</p> <p>Pedagog</p> <p>Pedagog i samråd med spec.pedagog/ spec.lärare.</p>	<p>Vid frågor om elevers språk-, läs- och skrivutveckling kontakta spec.pedagog/ spec.lärare.</p> <p>Situationen för elever som visar låga resultat i fonolek, (staninevärden 1-3), analyseras tillsammans med spec.pedagog/ spec.lärare och åtgärder planeras.</p> <p>Extra anpassningar sätts in utifrån identifierade behov. Rektor fattar beslut vid behov av särskilt stöd.</p> <p>Vidare kartläggningar kan göras av spec.pedagog/ spec.lärare.</p>

Årskurs 2 Främjande arbete i stimulerande lärmiljö	Kartläggning Screening	Vem	Undanröja hinder/ åtgärder
<p><u>Läsa och skriva</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fortsatt arbete med elevens medvetenhet i sin läs- och skrivutveckling. - Fortsatt arbete med att lära ut hur versaler/gemener formas. - Utveckla strategier i läsförståelse, (se bil. 5–6) och läsflyt i arbete med textrörlighet, (se bil. 13). - Upprepad och daglig läsning för att få automatik samt flyt i läsandet. - Starta arbetet med enkla former för elevernas textbearbetning. - Att arbeta med språkets struktur vid skrivning av text. - Att utöka strategier för skrivandet, (se bil. 7), samt skapande av text där ord och bild samspelar. <p><u>Tala, lyssna och samtala</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fortsatt arbete med det som startats i åk.1. - Systematiska samtal om böcker för att öka läsförståelse. - Utöka läsflyt hos eleven genom att fortsätta arbeta med strategier i läsning. <p><u>Språkbruk</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Fortsätta arbetet som påbörjats i åk. 1. - Att utöka elevens ordförråd, utvecklas främst genom läsning och samtal. - Att medvetengöra eleven om skillnaden mellan tal- och skriftspråk. - Att medvetet arbeta med intonation vid läsning, (se bil. 13). <p><u>Digitala lärverktyg:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Använda digitala lärverktyg för att ytterligare främja språk-, läs- och skrivutvecklingen, (se bil. 11). <p><u>Elever med annat modersmål:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Möjlighet till undervisning i sitt modersmål. 	<p>Kartläggning: God läsutveckling, God skrivutveckling</p> <p>Komplement: LegiLexi Nya språket lyfter</p> <p>Screening: DLS - februari delar som ingår:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Läsförståelse - Rättstavning - Ordförståelse - Samma ljud 	<p>Pedagog</p> <p>Pedagog i samråd med spec.pedagog/ spec.lärare.</p>	<p>Vid frågor om elevers språk-, läs- och skrivutveckling kontakta spec.pedagog/ spec.lärare.</p> <p>Situationen för elever som visar låga resultat, (stanine värden 1-3), analyseras tillsammans med spec.pedagog/ spec.lärare och åtgärder planeras.</p> <p>Extra anpassningar sätts in utifrån identifierade behov. Rektor fattar beslut vid behov av särskilt stöd.</p> <p>Vidare kartläggningar kan göras av spec.pedagog/ spec.lärare.</p>

Årskurs 3 Främjande arbete i stimulerande lärmiljö	Kartläggning Screening	Vem	Undanröja hinder/ åtgärder
<p><u>Läsa och skriva:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Utveckla den röda tråden i en berättelse. - Vidareutveckla strategier i läsförståelse och läsflyt, (se bil. 5–6). - Utveckla strategier för att ta ut det väsentliga ur en text, (se bil. 5–6). - Utveckla textbearbetning genom att reflektera över det skrivna, (se bil. 7). - Utveckla meningsbyggnad för att få struktur på språket. - Arbeta med stavningsregler i vardagliga ord. - Fortsätta arbetet med koppling grafem-fonem, (se bil. 13). - Fortsatt arbete med språklig medvetenhet t.ex. morfologisk, syntaktisk, semantisk och pragmatisk medvetenhet, (se bil. 13). - Fortsatt träning i ljudenlig stavning samt påbörja träning i ljudstridig stavning, (se bil. 9). <p><u>Tala, lyssna och samtala:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Högläsning av pedagogen med bok-/parsamtal - Samtal om böcker och texter samt bearbetning av dessa, för att öka läsförståelsen och bli en aktiv och reflekterande läsare. - Utveckla strategier att lyssna, t.ex. pararbete där det ingår att lyssna på varandra samt återberätta. - Utveckla strategier i att presentera med stöd av bilder och andra hjälpmedel. - Undervisa, medvetandegöra eleverna vad gäller olika genrer t.ex. lyrik, dramatik, sagor, myter. <p><u>Språkbruk:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Arbete med att utöka ord och begreppsförrådet genom undervisning i ord/ begreppsförståelse (gäller alla ämnen). - Undervisa i språkliga strategier för att minnas och lära t.ex. tankekartor eller <i>Tänka högt</i> (se bil. 5–6). - Medvetandegöra eleverna skillnader mellan tal- och skriftspråk. <p><u>Digitala lärverktyg:</u> - Använda digitala lärverktyg för att ytterligare främja språk-, läs- och skrivutvecklingen, (se bil. 11).</p> <p><u>Elever med annat modersmål:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Möjlighet till undervisning i sitt modersmål. 	<p>Kartläggning: God läsutveckling, God skrivutveckling</p> <p>Komplement: LegiLexi Nya språket lyfter DLS bokstäver & meningar tidigt ht</p> <p>Screening: Ht: Läskedjor/ bokstavs- och ordkedjor</p> <p>NP hösttermin Anpassningar görs för de elever som är i behov av det utifrån tidigare kartläggningar, se Skolverkets hemsida, (se bil. 10).</p>	<p>Pedagog</p> <p>Pedagogen i samråd med spec.pedagog/ spec.lärare</p> <p>Pedagog ev. tillsammans m. spec.pedagog/ spec.lärare.</p>	<p>Vid frågor om elevers språk-, läs- och skrivutveckling kontakta spec.pedagog/ spec.lärare</p> <p>Situationen för elever som visar låga resultat (stanine värden 1-3), analyseras tillsammans med spec.pedagog/ spec.lärare och åtgärder planeras.</p> <p>Extra Anpassningar sätts in utifrån identifierade behov. Rektor fattar beslut vid behov av särskilt stöd.</p>

Årskurs 4 Främjande arbete i stimulerande lärmiljö	Kartläggning Screening	Vem	Undanröja hinder/ åtgärder
<p><u>Läsa och skriva:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Intensivträning med fokus på läsning och skrivning samt strategier. - Fortsätta lästräning genom att läsa på olika sätt. - Undervisa i strategier i vad gäller läsning för att få läsflyt och läsförståelse. - Arbeta med stavningsregler i dubbelteckning och ljudstridiga ord genom bl.a. morfologisk träning. - Påbörja arbeta med textuppbyggnad genom strukturella övningar. - Arbeta med att medvetandegöra eleverna om inferenser, (se bil. 13). - Regelbunden skrivning av olika texter såväl med som utan digitala lärverktyg för att utveckla skrivprocessen, (se bil. 7). <p><u>Tala, lyssna och samtala</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Påbörja argumentation kring böcker och texters innehåll samt i olika samtalssituationer. - Arbeta med strategier för muntliga presentationer t.ex. med stödord och bilder. <p><u>Språkbruk:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fortsatt arbete med hur och när ord och begrepp används i olika situationer. - Påbörja arbetet med att medvetengöra eleverna i skillnader i språkanvändning beroende på vem mottagaren är. <p><u>Digitala lärverktyg:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Använda digitala lärverktyg för att ytterligare främja språk-, läs- och skrivutvecklingen, (se bil. 11). <p><u>Elever med annat modersmål:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Möjlighet till undervisning i sitt modersmål. 	<p>Kartläggning: God läsutveckling, God skrivutveckling</p> <p>Komplement: LegiLexi Nya språket lyfter Rotfrukt</p> <p>Screening: DLS - oktober delar som ingår:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Läsförståelse - Rättstavning - Ordförståelse - Läsastighet <p>SOMT kan ersätta läsförståelse och ordförståelse</p>	<p>Pedagog</p> <p>Pedagog i samråd med spec.pedagog/ spec.lärare.</p>	<p>Vid frågor om elevers språk-, läs- och skrivutveckling kontakta spec.pedagog/ spec.lärare.</p> <p>Situationen för elever som visar låga resultat, (stanine värden 1-3), analyseras tillsammans med spec.pedagog/ spec.lärare och åtgärder planeras.</p> <p>Extra anpassningar sätts in utifrån identifierade behov. Rektor fattar beslut vid behov av särskilt stöd.</p> <p>Pedagogisk läs- och skrivutredning görs av spec.pedagog/ spec.lärare om eleven inte når förväntade framsteg, (se bil. 14).</p>

Årskurs 5–6 Främjande arbete i stimulerande lärmiljö	Kartläggning Screening	Vem	Undanröja hinder/åtgärder
<p><u>Läsa och skriva:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Undervisa i meningsbyggnad för att utöka flytet i läsning och skrivning. - Dagligt läsande och skrivande för att utveckla berättar-/skrivglädje, läs-/skrivintresse, läs-/skrivflyt, läsförståelse och ordavkodning. - Fortsatt träning av stavning, ords böjningsformer och ordklasser. - Utveckla läs- och skrivstrategier för att förstå och tolka texter, (se bil. 5, 6 och 7). - Utveckla strategier för att redigera texter såväl med som utan digitala lärverktyg kring hur en text är uppbyggd, (se bil. 7). <p><u>Tala, lyssna och samtala:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Utveckla strategier för att kritiskt granska det skrivna och lästa. - Fortsatt arbete med presentationer i olika former, tex. stödord, bilder och digitala medier. <p><u>Språkbruk:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fortsätta att utveckla strategier för att minnas och lära. - Fortsatt arbete med ord/begreppsörråd för att bl.a. uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. <p><u>Digitala lärverktyg:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Använda digitala lärverktyg för att ytterligare främja språk-, läs- och skrivutvecklingen, (se bil. 11). <p><u>Elever med annat modersmål:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Möjlighet till undervisning i sitt modersmål. 	<p>Åk. 5 Screening: DLS - oktober, delar som ingår:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Läsförståelse - Rättstavning - Ordförståelse - Lëshastighet <p>SOMT kan ersätta läsförståelse och ordförståelse</p> <p>Åk. 6 NP höst- och vårtermin Anpassningar görs för de elever som är i behov av det utifrån tidigare kartläggningar, se Skolverkets hemsida, (se bil. 10).</p>	<p>Pedagog i samråd med spec.pedagog/spec.lärare.</p> <p>Pedagog ev. tillsammans m. spec.pedagog/spec.lärare.</p>	<p>Situationen för elever som visar låga resultat, (stanine värden 1-3), analyseras tillsammans med spec.pedagog/spec.lärare och åtgärder planeras.</p> <p>Extra anpassningar sätts in utifrån identifierade behov. Rektor fattar beslut vid behov av särskilt stöd.</p> <p>Pedagogisk läs- och skrivutredning görs av spec.pedagog/spec.lärare om eleven inte når förväntade framsteg, (se bil. 14).</p>

Årskurs 7–9 Främjande arbete i stimulerande lärmiljö	Kartläggning Screening	Vem	Undanröja hinder/åtgärder
<p><u>Läsa och skriva:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Undervisa i läsförståelsestrategier genom att utveckla lässtrategier för att förstå, tolka och analysera texter, (se bil. 5–6). - Arbeta med att utöka ord och begreppsform. - Utveckla strategier för att skriva olika typer av texter, (se bil. 7–8). - Fortsatt träning i stavningsregler och meningsbyggnad, (se bil. 9). <p><u>Tala, lyssna och samtala:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Att utveckla strategier för olika former av samtal, ställa frågor, lyssna, formulera, argumentera etc. - Att utveckla strategier för muntlig presentation och berättande i olika sammanhang. Genom talmanus och olika verktyg, såväl med som utan digital teknik. <p><u>Språkbruk:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -Fortsatt utveckling av språkliga strategier för att minnas och lära. - Språkbruk, yttrandefrihet och integritet i digitala och andra medier. - Språkbruk och språkförändring genom tiderna. <p><u>Digitala lärverktyg:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Använda digitala lärverktyg för att ytterligare främja språk-, läs- och skrivutvecklingen, (se bil. 11). <p><u>Elever med annat modersmål:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Möjlighet till undervisning i sitt modersmål. 	<p>Åk. 7 Screening: DLS - oktober delar som ingår: - Rättstavning - Ordförståelse - Lëshastighet DLS - februari del som ingår: - Läsförståelse</p> <p>SOMT kan ersätta läsförståelse och ordförståelse</p> <p>Åk. 9 NP höst- och vårtermin Anpassningar görs för de elever som är i behov av det utifrån tidigare kartläggningar, se Skolverkets hemsida, (se bil. 10).</p>	<p>Pedagog i samråd med spec.pedagog/ spec.lärare.</p> <p>Pedagog ev. tillsammans m. spec.pedagog/ spec.lärare.</p>	<p>Situationen för elever som visar låga resultat, (stanine värden 1-3), analyseras tillsammans med spec.pedagog/ spec.lärare och åtgärder planeras.</p> <p>Extra anpassningar sätts in utifrån identifierade behov. Rektor fattar beslut vid behov av särskilt stöd.</p> <p>Om eleven inte når förväntade framsteg görs Pedagogisk läs- och skrivutredning omgående av spec.ped/ spec.lärare, (se bil. 14).</p>

9. Förteckning bilagor (separat dokumentsamling)

1. Språkpyramiden
2. Läs- och skrivsvårigheter i en samhällelig och pedagogiska ram
3. ”A Simpel View of Reading”
4. Läsutvecklingsschema – exempel på del av dokumentationsschema
5. Forskningsbaserade modeller för läsförståelsestrategier
6. Läsförståelsestrategier
7. Skrivprocessen
8. Skrivmallar
9. Ljudstridig stavning
10. Förutsättningar, Anpassning, Träning
11. Digitala lärverktyg
12. Alternativ Kompletterade Kommunikation – AKK
13. Centrala begrepp
14. Pedagogisk utredning av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi
15. Riktlinjer för Screening/Kartläggning

10. Litteraturtips

Alatalo, T. (Red.) (2019). *Läsundervisningens grunder*. Malmö: Gleerups.

Alatalo, T. (Red.) (2021). Högläsning: didaktik för språk-, läs- och skrivutveckling. Malmö: Gleerups.

Bruce, B. (Red.). (2020). *Från sårbarhet till hållbarhet i lärande och undervisning*. Lund: Studentlitteratur.

Fridolfsson, I. (2020). *Grunderna i läs- och skrivinlärning*. Lund: Studentlitteratur.

Forsling, K., & Tjernberg, C. (Red.) (2020). *Skrivundervisningens grunder*. Malmö: Gleerups.

Hallin, A-E., *Förstå och arbeta med språkstörning*. (2019). Stockholm: Natur & Kultur.

Hallin, A-E., *Värt att veta om språkstörning*. (2021). Stockholm: Natur & Kultur.

Norén, S. LegiLexi. (2022). *Lära barn att läsa: Vägen från fonologisk medvetenhet till god läsförståelse*. Hyltebruk: Hylte Tryck.

Westlund, B. (2020). *Att undervisa för livslångt lärande: didaktiska perspektiv*. Stockholm: Natur & Kultur.

11. Länksamling

Anna Eva Hallin *Språkforskning.se* <https://www.sprakforskning.se/>

Skolverket *Välkommen till Lärportalen* <https://larportalen.skolverket.se/#/modul/5-las-skriv/F%C3%B6rskoleklass/029-vardagssprak-amnessprak>

Skolverket *Svenska och Svenska som andraspråk* <https://larportalen.skolverket.se/moduler?focusArea=Svenska%20och%20Svenska%20som%20andraspr%C3%A5k>

Skolverket *Tidig läsundervisning* <https://larportalen.skolverket.se/moduler/M030>

Skolverket *Tidig skrivundervisning* <https://larportalen.skolverket.se/moduler/M036>

SPSM *Språkstörning* <https://www.spsm.se/sprakstorning>

SPSM *Läs- och skrivsvårigheter* <https://www.spsm.se/funktionsnedsattningar/las--och-skrivsvarigheterdyslexi/>

SPSM Pedagogisk kartläggning och utredning av läs- och skrivsvårigheter

<https://www.spsm.se/stod-och-rad/undervisning/lasa-och-skriva/pedagogisk-utredning-av-las--och-skrivsvarigheterdyslexi---ett-stodmaterial/>

SPSM Studiepaket läs- och skrivsvårigheter F-3 <https://www.spsm.se/studiepaket-las--och-skrivsvarigheter-f-3/>

SPSM Undervisning vid läs- och skrivsvårigheter <https://www.spsm.se/stod-och-rad/undervisning/lasa-och-skriva/undervisning-vid-las--och-skrivsvarigheter/>